

Conrad Nicolai Schwach

Av

PAULUS SVENDSEN

(Biografi på Høytidsdagen 26de februar 1953)

Det er vel ingen generasjon i nyere norsk historie som har fått en slik medfart av ettertiden som «slekten fra 1814».

Selvsagt er det ikke dens nasjonale og politiske innsats som har vært gjenstand for hårdhendt kritikk. Det er litteraturen og kunsten, delvis også vitenskapen som er falt i ubarmhjertige dommeres hender.

Noen eksempler blant mange:

Hartvig Lassen [1] sier om litteraturen i det frie Norge at den var «fuldkommen spidsborgerlig». Vi hadde bare én talentfull dikter, Maurits Hansen, og han var nesten ikke annet enn underholdningsforfatter. «De Andre smage af ingen Verdsens Ting de gav ikke Folket noget at tænke paa». — Den patriotiske poesi, som var tidens spesialitet, er preget av «det Opskruede og Pedantiske», og hele stilen flyter lett ut i «en konstant Fraseologi».

Gerh. Gran [2] er like hård når han hevder at «digterne dreiede den gamle lire fra forrige aarhundrede, — om venskab og dyd, om piger, vin og sang, om harpen og Sårpen». I denne tids diktning finner vi «aldrig et nyt thema», den «avgav intet ferment til tidens gjæring». Gran trekker frem samtidsvitnesbyrd som skal vise at «digtningen ikke stod i noget inderligt forhold til nationen». — Også tidens litteratur-kritikk «staar paa et yderst lavt standpunkt; den er uden undtagelse plat og evneløs» [3].

Av Gerh. Grans vel-dokumenterte fremstilling får man lett det inntrykk at denne tid ofte har dømt seg selv. Welhaven er hjemmelsmann for dommen over «hovedstadens dramatiske ynkelighed». Med J. A. Hjelm som kilde karakteriseres «det hjemlige musikalske liv»; det «var og blev tarveligt». Kunstlivet mønstres ved omtalen av den første offentlige kunstutstilling i Norge, i mai 1818. Den stakkars jomfru E. S. Riis, som stilte ut et broderi, «En Urne med Blomster», glemmes heller ikke av Gran. Dette nr. i en katalog på 166 har man stadig gjort et stort nummer av; det nevnes

som et ubedragelig bevis på vår provinsialisme, uten at vi blir minnet om at broderende damer også hadde fått delta ved utstillinger i Det Kgl. Akademi for de skjønne Kunster i København [4].

Et resultat av 1818-utstillingen var opprettelsen av tegneskolen (1819), men heller ikke den synes, sier Gran, «i væsentlig mon at have forbedret de kunstneriske forhold i Christiania». — Alt i alt: det var og ble traurig «i dette kunstforladte samfund», ledet som det var av spissborgerlige dilettanter.

Der er en viss fare ved å bruke samtidens kilder som grunnlag for så hårde dommer. Årene etter 1814 var preget av uvisshet, ofte av bitter mistro til de nye forhold og dagens menn. Mistenksomhet og smålig kritikk søkte seg avløp i aviser og blad, hvor tonen ikke sjelden er hissig og giftig. Dette må gjøre forskeren varsom i bruken av samtidskildene. Flere av disse kilder er forresten uansvarlige privatbrev og dagbøker, og de har undertiden fått en altfor stor vekt i ettertidens vurdering. Også det som ble skrevet for offentligheten, må ses på bakgrunn av tiden, «en av de farligste kriser i (landets) liv», sier Carl W. Schnitler [5].

Det ble etter hvert noe av en stående frase at diktning ikke ville eller kunne trives i Norge. I Morgenbladet 1834 [6] skriver således en innsender om «vort, paa litteraire Producter fuldkommen sterile Land». Slike ord falt stadig i Dæmringsstridens hete — og de fortsatte en seig tradisjon. Her kan man virkelig tale om å dreie den gamle lire.

Den mest talentfulle eksponent for tidens kritikksyke var Welhaven. Han medga (i 1838) at slik forholdene etter hans syn var, kunne han «blot optræde med Benægtelser» [7].

Og hans «Benægtelser» var da også klare nok: «Norske Kunstfrembringelser af nogenlunde Værd have hidtil hørt til de store Sjeldenheder, og denne Produktion besørages fast udelukkende af Dilettanter Tidspunktet for et almindeligt, ægte Kunstliv her i Landet tilhører udentvivl en meget fjern Fremtid», skrev han i Vidar [8].

«Vort Færdeland udhviler efter rystende politiske Storme», heter det i «Henr. Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktstykker oplyste» (1832) [9].

Han nevner nok fattigdom og altoppslukende politisk interesse som unnskyldende forklaringer på at man ennå ikke kunne vente «en produktiv Retning hos Nationen», men konklusjonen er den kategoriske dom: vårt land er blitt «den rigeste Mark for alskens Maadelighed og Anmaselse». Anklagen ble satt på vers i «Norges Dæmring» 1834, utgitt på Oehlenschlägers fødselsdag (14. november), vel for å minne om fallhøyden.

Da slike dommer inntil det kjedsommelige hadde lydt i Norge en hel mannsalder, protesterte Wergeland. «Vor politiske Selvstændighed har af født en videnskabelig, vor materielle en aandig», skrev han 1844 [10].

«Nordmændene have i denne Henseende været virksomere, end det indskrænkede (d. e. fåtallige) Publikum og den danske Literaturs overvægtige Indstrømmen syntes at skulle kunne tilstede. Der er skrevet Andet og Varigere i Norge siden 1814 end blot politiske Smaaskrifter; og vor siden den Tid fremskudte Literatur tæller baade i Videnskabelighedens alvorligere og æsthetiske Grene talrige og lysende Navne nok til at gjøre Skriget om vor literærer Armod uretfærdig og en fortsat Afhængighed af den danske Literatur unødvendig» «Et Folks Literatur er dets Sjeles Fædreneland» — og der fantes virkelig et slikt fedreland, hevdet Wergeland.

Det ble likevel Welhavens dom som seiret. Den er blitt gjentatt så ofte og av så mange at det er blitt en skolebok-sannhet i Norge at slekten fra 1814 var kulturelt evneløs.

Hvem har så rett? Var det så at kulturlivet hvilte ut etter 1814, slik som Welhaven sa, eller hadde Wergeland rett i at slekten var forbausende kulturvirksom?

Forskningen i de siste 50—60 år har i stor utstrekning gjendrevet Welhaven. Man kan riktignok ikke tale om en omfattende nyvurdering av tidens *diktning*. Fredrik Paasche nevner [11] den alminnelige påstand at «tidens digtere ... i alt væsentlig fortsætter den forrige periodes maate», men legger forsiktig til at Maurits Hansens oppfatning (uttalt i 1822) sikkert er riktigere: «Det er dog virkelig besynderligt, hvor forunderlig poetisk vor Tidsalder er fremfor de foregaaende».

Det er først og fremst tidens *kunstliv* vi har fått et helt annet bilde av enn det Welhavensk kritikk kan gi. Den første som gikk i gang med et virkelig studium av den kunstneriske innsats, var visstnok Andreas Aubert [12]. Et stort anlagt forsøk på å gi et samlet og nyansert bilde har vi i Carl W. Schnitlers store verk «Slægten fra 1814» (1911). Også her felles der mange kritiske og negative dommer: i 20—30-årene levde «vor kunst i uskyldighetsstanden»; i åndelig utvikling lå Norge «næsten en menneskealder tilbake». Billedkunsten frem til ca. 1840 «kom — stort sett — ikke ut over dilettantismens standpunkt og har lite eller intet værd for den senere utvikling i norsk kunst» [13]. — Flere ganger fremhever han «det eneste» verdifulle i tiden: Hans Michelsens apostler (1840) er «det eneste inden tidsalderens norske billedkunst, som holder maal med gjennomsnittet av den europæiske klassicisme»; Johannes Flintoe er «sikkert blit den eneste av tidens malere, som virkelig betød noe for ettertidens norske kunst»; Johan Gørbitz «var den eneste av sit slegtled herhjemme, som virkelig forstod at *male*»; opprettelsen av tegneskolen er «slegtens eneste blivende bedrift paa kunstens omraade (... når bortsees fra Dahls virke ute i verden)» [14].

Men tross all skepsis viser Schnitler stor forståelse for tidens særlige stilpreg, og han har banet vei for en ny vurdering. Etter hvert er mange ting

kommet til å ta seg annerledes ut. Jubileumsutstillingen i 1914 førte til «oppdagelsen» av Mathias Stoltenberg og Peder Balke. Senere har vi fått monografier og artikler om både disse og om Flintoe, Jacob Munch, Michelsen og mange andre.

Flere av tidens malere har i den senere tid fått mer rosende omtale enn man før spanderte på dem [15]. — Tidens *kunsthåndverk* er også blitt rehabilitert (av Schnitler, Thor Kielland o. a.). Vår tids forskere deler heller ikke på dette område samtidens klager over dårlig smak.

En vesentlig årsak til at kulturlivet like etter 1814 har vært så fortegnet, er at ettertiden ofte har tatt for seg enkelte sider og bedømt dem isolert ut fra spesialiserte fagfolks krav. Således har litteraturforskere stilt denne generasjon overfor ideale fordringer som den aldri hadde hørt om. Man har etterlyst det originale, det nyskapende — kort sagt: man har lagt hele den følgende tids romantiske kodeks til grunn for vurderingen, og så har man funnet at slekten var uinteressant.

Det riktige og rettferdige må være å prøve en vurdering i samsvar med tidens egen intensjon. «Dilettanter», sa Welhaven, og mange med ham. Det er sant hvis man tar ordet i dets egentlige mening. Norge har kanskje aldri før eller senere hatt så mange dilettanter dvs. folk fra de forskjelligste yrker som dyrket kunstartene ganske enkelt for den gledes skyld de derved beredte seg selv og andre.

Der var ytterst få yrkes-kunstnere blant dem. Av de mest kjente er vår tidligste billedhugger, Hans Michelsen (f. 1789), som i årene 1815—25 fikk 3000 spdlr. av den norske stat (hans senere vanskjebne ufortalt), og J. C. Dahl (f. 1788) som i 1811 kunne reise til Kjøbenhavn for midler samlet inn av venner. Joachim Frich (f. 1810) var visstnok den første norske maler som slo seg ned i hjemlandet for å leve av sin kunst (1841), men han hører neste generasjon til.

Kunsten hadde for slekten av 1814 en for oss nesten ufattelig bred plass i hjemmets og det festlige vennelags liv. Man hadde ikke særlig mange museer eller offentlige kunstsamlinger, hvor de enkelte kunstverk blir bragt sammen, løsrevet fra det miljø som skapte dem. Deres plass var i hjemmene. Man ga hverandre dikt og malte for hverandre. Kunsten hadde en helt annen «plass i livet» enn den vi vanligvis forestiller oss.

Man kan nok gjøre narr av vår første offentlige kunstutstilling i 1818, med «kunstarbeider» (som det heter i katalogen) bl. a. av lakerer Pettersen, løytnant Hesselberg og jomfru Riis. Men man bør ikke glemme at denne utstilling mer gjenspeiler hjemmenes kunstglede og smak enn spesialisters topp-prestasjoner. Andreas Aubert har rett når han roser Grosch og Munch fordi de la utstillingen så bredt an; «de (har) fra første Stund havt et vidt Syn, videre i Grunden end Efterslegten» [16].

Dilettantene dyrket, som slekten før dem, ofte flere kunstarter sam-

tidig. Cornelius Enevold Steenbloch (f. 1773, fra 1816 professor i historie) opptrådte både som dikter, maler og komponist. Og de yngre fortsatte tradisjonen. Henrik Anker Bjerregaard (f. 1792), én av tidens mange diktende jurister, satte musikk til Maurits Hansens universitetskantate i 1816. Dikter-presten Simon Olaus Wolff (f. 1796) deltok allerede som student i en maleriutstilling i Kristiania 1823. Andreas Schram Olsen (f. 1791), hadde vært stud. jur. i Kjøbenhavn 1810—13 og samtidig gjenomgått flere klasser ved kunstakademiet og til og med vært representert ved en kunstutstilling der før han som dikter debuterte med «Vaarblomsten», én av de 4 skjønnlitterære bøker som kom ut i 1814.

Man vil kanskje ha lagt merke til at mange av de nevnte menn hører til samme aldersgruppe. For å få et klarere bilde av «slekten fra 1814» kan det være nyttig å skille ut dem som i det historiske år stod ferdige (eller nesten ferdige) til å begynne sin livsgjerning. De var født i 1780- og 1790-årene. Mange av dem var i Kjøbenhavn da Kiel-traktaten ble undertegnet. Året før, i mai 1813, hadde de vært vitner til hvordan deres lærere, professorene Treschow (f. 1751), Sverdrup (f. 1770) og Ratke (f. 1769) ble hyllet da de forlot sine stillinger i Kjøbenhavn for å tiltre ved Det kgl. Frederiks Universitet i Kristiania. Samtidig ga den unge teolog Svend Borchmann Hersleb (f. 1784) avkall på utsiktene til en strålende karriere i Danmark for å motta kallet fra det nye universitet.

De akademiske avskjedslag våren 1813 var likevel bare et forspill til det veldige oppbrudd som fant sted året etter.

Kiel-freden førte med seg at ca. 200 norskfødte embetsmenn i Danmark (offiserer ikke medregnet) måtte velge om de ville bli eller reise hjem. Den 2. mars fikk de 4 ukers frist. Bare 10 % av dem reiste etter hvert hjem [17]. Annerledes var det med dem som ingen embeter hadde, de unge som nettopp var ferdige med sin utdanning eller fremdeles studerte der. Sammen med noen eldre landsmenn stiftet de (den 7. februar 1814) «Normandsforeningen», som fikk bortimot 150 medlemmer [18]. Da denne forening ble forbudt og oppløst en måned senere, ble det stiftet et par nye. Et viktig formål for disse sammenslutninger synes å ha vært opprettelsen av hemmelig kontakt med myndighetene i Norge for å innhente opplysninger om ledige stillinger hjemme. Slike opplysninger måtte p. g. a. den politiske situasjon dirigeres utenom Kjøbenhavn. Således ble det den 20. og 23. april sendt underretning til «Prindsregenten ... om, at den norske Postsæk burde adresseres til privat Mand i Jylland, som da igjen kunde forsende Brevene, der ikke burde have noget ydre Mærke, som kunde røbe hvorfra de skrev sig» [19].

Så forsiktige måtte de være, for de hadde bl. a. hørt om hvordan det

var gått diplomaten Andreas Gyldenpalm. Etter avskjedsmiddag hos kongen den 3. april var han, godt forsynt med brev fra flere embetsmenn, reist fra Kjøbenhavn for å dra gjennom Sverige og så melde seg til tjeneste i hjemlandet. Han hadde nok vært for åpenmunnet om sin reise, svenskene hadde fått nyss om den og holdt derfor øye med ham. Den 14. april ble han arrestert i Göteborg, og den svenske regjering fikk dermed tak i dokumenter som bekreftet mistanken om at det danske forbud (av 2. april) mot kornutførsel til Norge ikke ble overholdt av myndighetene selv. Dette førte til øket press fra svensk side. Den 19. april ble det i svensk statsråd utferdiget proklamasjon om at flåten skulle blokere de norske havnene. Nå skulle ikke bare kornskipene stanses — det var bestemt før — men ingen skip overhodet skulle slippe over Kattegat til Norge. Også engelske skip, som hadde sin hovedstasjon ved Vingö utenfor Göteborg, deltok i blokaden.

Antagelig etter påtrykk av svenskene kunngjorde Frederik VI en plakat den 11. mai; etter den måtte der ikke utstedes noe pass til Norge, og under straff av fengsel eller offentlig arbeid ble det forbudt å brevveksle med Norge. Den 28. mai kom det en enda strengere plakat: der ble satt dødsstraff for den som søkte forbindelse med Norge eller gjorde forsøk på å reise dit noen annen vei enn gjennom Sverige. — Meningen var selvsagt at de gjennomreisende skulle avkryes ed til den svenske konge. En måneds tid før hadde den danske konge i et åpent brev til alle nordmenn erklært at den svenske konge var den eneste anerkjente myndighet i Norge. Carl XIII proklamerte den 10. juli at alle beslutninger på Eidsvold var ugyldige.

Slik var forholdene da de eventyrlige oppbrudd fant sted fra Kjøbenhavn våren og sommeren 1814.

Hans Christian Petersen (f. 1793) var ikke sen om å dra hjem. Han var blitt juridisk kandidat i januar 1814, og ikke lenge etter (det må ha vært allerede i mars) drog han sammen med noen norske damer over til Sverige. Forkledd som husk kjørte han dem så nordover og hjemover. At det var god bruk for ham hjemme, ser vi derav at han fra april til september fikk følgende stillinger: han ble byfoged i Kragerø, dernest fullmektig ved Sjøkrigskommisariatet, så byråsjef ved samme kontor, og ved organiseringen av Høyesterett ble han protokoll-sekretær [20].

Blant de første som trosset forbud og fare, var også en av de ledende i Normandsforeningen, den ikke helt unge medisinske professor Michael Skjelderup (f. 1769). I mai seilte han med sin familie og universitetsgartner Siebke som passagerer og med post til Christian Frederik i en dekkshåt fra Aalborg, og de kom helskinnet forbi de fiendtlige kryssere. Den 1. juni kom de til Arendal, og fra midt i august foreleste han ved Universitetet.

Ikke alle var så heldige under overfarten som Skjelderup. Henrik Anker

Bjerregaard avbrøt sine juridiske og estetiske studier og drog sammen med noen venner [21] den 26. juni i åpen båt fra Jylland. De hadde allerede kysten i sikte da båten ble oppdaget og tatt av en svensk fregatt. Nordmennene ble ført til Göteborg, hvor de ble utsatt for skarpt forhør og hård arrest i over 2 måneder. Under militærvakt ble de så — etter Mossekonvensjonen — ført til Fredrikshald og puttet i hullet der. Men noen ed til svenskekongen ville de ikke avlegge, tross trusler og løfter. Så slapp de da fri og kom i september til Kristiania [22].

I juli 1815 meldte Bjerregaard seg til den første juridiske eksamen som ble holdt i Norge. Han ble eksaminert bl. a. av Jonas Anton Hielm (f. 1782) som, sammen med sin bror Hans Abel Hielm (f. 1792), var kommet hjem på samme tid som Bjerregaard, men uten å møte slike vanskeligheter.

Christopher Hansteen (f. 1784) fikk i Kjøbenhavn melding om at kong Christian Frederik den 1. juni 1814 hadde utnevnt ham til lektor i anvendt matematikk ved Universitetet. Han bestemte seg for å reise hjem, men ikke gjennom Sverige. Troskapsed til svenskekongen skremte ham mer enn dødsstraff og fiendtlige kryssere, sier han selv. For 400 rdl. kjøpte han seg en kaperlugger som han bemannet med 20 norske matroser; de var nylig sloppet ut av engelsk fangenskap. Med sin brud og sin bror satte han den 14. juli av sted fra Kjøbenhavn. En svensk kaper tok opp jakten på dem, men de greidde å seile fra den. Oppunder Norskekysten ble de stanset av en engelsk krysser, men den lot dem passere. Etter 4 døgns seilas var de i Langesund, og dagen etter i Kristiania. Hansteen fikk hus i Pilestrædet, og i et lite lysthus som lå i haven, innrettet han Norges første observatorium. I august er også han i gang med forelesninger. Slik begynte dette ytterst virksomme liv.

Samtidig som Hansteen ble utnevnt til lektor, ble Jens Jacob Keyser (eller Krum som han da het, f. 1780) utnevnt til professor i fysikk og kjemi. På sett og vis kom han seg også hjem sommeren 1814. Han skulle bli en nyttig mann bl. a. under oppgjøret med Danmark om arkivsaker og ved arbeidet med å få bragt orden i vårt mål- og vekt-system.

Stud. theol. og hovmester Ulrich Wilhelm Møller (f. 1791) hadde en dramatisk hjemreise sommeren 1814. Fra Jylland et sted drog han i en åpen fiskerbåt og ble underveis utsatt for engelske krysseres kulér. Straks han kom hjem, begynte han som lærer og startet noen år senere sitt institutt hvor han innførte flere pedagogiske reformer (gymnastikk som fag, regelmessige friminutter osv.).

Listen over de pionerer som kom hjem i 1814, er lang og ærerik. Bergmannen Henrik Christian Strøm (f. 1784), finansseksperten Jørgen Herman Vogt (f. 1784) og mange andre jurister, som Johan Henrik Rye (f. 1787), Poul Holst (f. 1789) og den før nevnte Andreas Schram Olsen (f. 1791), medisinerere som Jens Grønbech Døderlein (f. 1787) og teologer som Andreas

Bonnevie (f. 1782) — alle disse og mange andre kom hjem i frihetsåret, som for dem betydde starten til et ytterst virksomt liv i hjemlandets tjeneste.

Der er vel både diktning og sannhet i Wergelands skildring av hjemreisene våren og sommeren 1814 [23]: «Da — bag i disse Baade, halvt nedgravet i Korn ... sad mangen ung Mand» og speidet etter landkjenning. «Strömstad, Warberg o. fl. d. vare smaa Algier'er og Gothenborg et Tunis; der svømmede ikke flere Lommer og Vildgjæs udfra den bohuslehnse Skjærgaard end armerede store Baade og Slupper udfra disse og de andre Havne paa den svenske Kyst. Men ilende, paa Aarene eller med Seilet, uimodstaaeligt som Qviksølvdraaberne samle sig til sin Masse, kom dog de fleste af hine Baade over».

Når man slik mønstrer noen av de menn som i 20—30-årsalderen satte så mye inn på å komme hjem, tross alle farer, og når man følger deres liv og virke i ti-årene etter 1814, blir man overveldet av hva de har utrettet. Norge har neppe hatt mange så flittige slektledd.

En av de flittigste var Jens Edvard Kraft (f. 1784). Etter i mange år å ha dyrket sine tallrike, spredte interesser kom han som uteksaminert jurist hjem til Norge allerede i 1808. Men da han i 1812 ville dra til Kjøbenhavn igjen, ble han gjort til krigsfange av en engelsk fregatt og etter 14 dager satt i land i Vingö. — I 1814 trådte han som sine jevnaldrende i norsk statstjeneste og gjorde karriere der, men imponerer først og fremst ved sitt veldige forfatterskap. Allerede høsten 1814 var han i gang med det som skulle bli hans hovedverk: «Topographisk-Statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge», 6 bind utgitt 1820—35 (blant annet med støtte av Videnskabernes Selskab, hvis medlem han var fra 1821). Om dette verk har Andreas Holmsen [24] sagt at «ingen før og — de endrede forhold tatt i betraktning — knapt nogen senere» har prestert noe lignende. Og han føyer til at «litteraturhistorien har ennå ikke rukket å vurdere Kraft etter fortjeneste. Som helhet er hans forfatterskap i virkeligheten et av de mest imponerende uttrykk for 1814-generasjonens nasjonale innstilling og medborgerlige pliktfølelse».

Med dødsforakt trosset mange av disse unge menn alle farer, og de kom sannelig ikke hjem for å «udhvile». Det er god grunn til å undre seg over hvordan det har gått til at disse virksomme, flittige og pågående menn har fått en slik hård dom. Faktum er at de modig tok på seg det svære arbeid som måtte gjøres for å grunnlegge et nytt vitenskapelig og kulturelt liv i Norge. Vi står i gjeld til denne generasjon — mer enn vi har vennet oss til å tro. Vi taler, og med rette, store ord om fedrene på Eidsvold og om Wergeland- og Welhaven-generasjonen. Men mellom disse lysende punkter ligger den dømte generasjon i ufortjent glemsel.

Moltke Moe har i 1910 [25] uttrykt den alminnelige mening slik: «Hvad

1814 var for Norges *politiske* selvstændighet, blev tiden omkring 40-aarene for vort nationale *aandsliv*; begge bragte det første gjennombrudd». Francis Bull har, med sin usvikelige historiske rettferdighetssans, gjort opp med dette feilsyn som betyr «en undervurdering av de foregående slektledds gjerning» [26]. Hans avhandling om «Nasjonalt gjennombrudd» er da også et overbevisende bidrag til rehabiliteringen av den dømte generasjon.

Det hører med til karakteristikken av dette slektledd å nevne noe om de institusjoner av kulturnødvendig art som, tross fattigdom og trange kår, ble til i denne tid.

Universitetets menn var virksomme på mange felter. Det viser f. eks. Sem Sælands biografi over Christopher Hansteen og Halvdan Kohts over Gregers Fougner Lund (begge i Norsk Biografisk Leksikon). Lundh (f. 1786, lektor i teknologi 1814 og professor i økonomi 1822) grunnla i 1822 «Magazin for Naturvidenskaberne» og redigerte det noen år sammen med Hansteen. Disse to skrev forøvrig i flere blad om mange slags emner. Det vitner om praktisk sans og aktiv vilje til å spre kunnskaper at Lundh i 1831 fikk kongelig bevilling til å anlegge et boktrykkeri i Kristiania.

Bokhandel og trykkerier var det smått med i 1814. Morten Hartmann (f. 1785) hadde i 1808 åpnet en bokhandel i Kristiania, og han var byens eneste i bransjen til Hans Abel Hielm kom hjem i 1814 og (visstnok året etter) opprettet en bokhandel som i særlig grad tok sikte på å skaffe utenlandsk litteratur; Hielm måtte gi opp i 1821. Dansken P. J. Hoppe, som startet sin bokhandel i 1824, var heldigere med å få hjem bøker fra utlandet, men særlig dyktig var Cappelen.

Forbausende tidlig lyktes det i Norge å trykke bøker som vakte oppsikt også utenfor landet på grunn av sitt utstyr. Hansteens store verk «Untersuchungen über den Magnetismus der Erde» 1819 (som han forresten måtte gi ut på eget forlag) var forsynt med karter som var gravert i Kristiania, noe som imponerte en mann som Alexander von Humboldt. Når det gjaldt bok- og stentrykkerier fikk nordmennene god hjelp av utlendinger som slo seg ned hos oss. Den som leverte bilder til «Magazin», var den tyskfødte Louis Fehr, som i 1822 grunnla den første litografiske anstalt her i landet. Det første arbeid var et portrett av Hansteen. Det var også Fehr som ga ut de første notetrykk i Norge (1824).

Den danskfødte Hans Thøger Winther (f. 1786) anla en bokhandel i Kristiania 1822, og 2 år senere også et bok- og stentrykkeri. Fra hans presse kom i årenes løp en stor del av tidens folkeopplysende bøker og tidsskrifter. Han redigerte bl. a. «Bien», hvor Maurits Hansen, Wergeland o. m. a. leverte bidrag, likesom han var forlegger for flere av Wergelands skrifter [27].

Bergen fikk i 1827 sin litografiske anstalt. Det var den idérike kaptein Georg C. Chr. W. Prahl (f. 1798) som fikk den i stand og knyttet til seg

Reusch, Calmeyer og Losting. Den sistnevnte, som skal ha vært Ibsens lærer i tegning, fikk *mention honorable* på Paris-utstillingen 1855 bl. a. for de akvareller han hadde laget til D. C. Danielssens og C. W. Boecks verk «Om Spedalskhed» (1847) [28].

På denne måte vokste kultur-institusjonene opp. Det er ikke så underlig at vi hører om hvordan flere av disse pionerer kunne kjenne seg overarbeidet, tross sine unge år. De måtte ta fatt med praktisk talt tomme hender, men de sparte seg så visst ikke. Teologen Svend Borchmann Hersleb kom som nevnt hjem i 1813 — «Jeg har 7 Bøger med mig», skriver han i et brev. Likevel annonserte han 12 ukentlige forelesninger pluss undervisning i morsmålet. Dertil var han hovedmannen for opprettelsen av Det norske Bibelselskab (1816), reviderte oversettelsen av Det nye Testamente (1817—19) og deltok ivrig i reformarbeidet i skolen osv.

Vitenskapelig forskning, skolereformer og folkeopplysning, boktrykk og fortidsminner, organisering av rettsvesen, politikk og næringsliv, brolegging og husbygg og vaksinasjon, mål og vekt, Bibelen og almanakken — alt mulig skulle de ordne med.

Når man så tenker på hva der kom ut av oversettelser av eldre og nyere utenlandsk litteratur, må man medgi at denne slekt fulgte godt med og hadde overskudd av krefter til også å holde forbindelsen med de store kulturland ved like.

Her fortsatte de den eldre generasjons gjerning. Frederik Schmidt (f. 1771) oversatte et 100-siders utvalg av Jean Paul Richters verker (1819), men året etter tok han avskjed fra sitt sognekall og ble prest i Danmark; hans oversettelser av Dante og Tasso finnes i danske tidsskrifter. Johan Storm Munch (f. 1778) hadde allerede i 1812 gitt ut sin oversettelse av Schillers Don Carlos; i Schwachs «Nor» 1815 offentliggjorde han et stykke av Miltons Paradise Lost («Den blinde Milton til Lyset») og noe av Jean Paul. I 1818 kom Racines «Athalia».

Ossian ble presentert for norske lesere av Andreas Schram Olsen i «Den norske Tilskuere» [29]. En virksom oversetter var Hans Lassenius Bernhoff (f. 1793). Da han kom hjem fra Kjøbenhavn 1815, hadde han med seg en (påbegynt) oversettelse av Goethes Werther, som ble trykt i Kristiania 1820 [30]. Samme år ga han i Kjøbenhavn ut sine oversettelser av Novalis' Heinrich von Ofterdingen og Madame de Staëls bok om Tyskland.

Ingen fremmed dikter var så populær som Walter Scott. I tiden 1822—32 ble 7—8 bøker (ca. 30 bind) oversatt, bl. a. av H. C. Strøm, Herman Foss, Bjerregaard og Schwach [31].

Mer oppsiktsvekkende var det likevel at adjunkt (senere biskop) Jens Lauritz Arup (f. 1793) ga ut «Iislænderen i Norge ... efter Victor Hugos franske Original Han d'Islande» (I—III, 1831—32) — det er ikke lett å finne noen som tidligere hadde oversatt Hugo i Norden. — Selvsagt er

f. eks. samtidens Sverige langt rikere på oversettelser [32], men rundt om i tidsskrifter og blad fra den tid finner vi likevel mangfoldige vitnesbyrd om stor fortrolighet med europeisk diktning [33, 34].

Man bør heller ikke glemme de mange oversettelser fra antikk, særlig romersk litteratur. Romersk kultur var for denne slekt ikke, som den ble for Kielland, «døde Navne og livløse Former». For moro skyld kan nevnes at Schwach rykket Horats' vinterlandskap opp til Trøndelag og gjenga den berømte ode (I, 9):

Vidés, ut alta stet nive candidum
Soracte ...
Du seer, af Sne hvor skinnende Graakallen
Nu staaer ... [35].

Ja, om det så var fra arabisk og tyrkisk, kom der ut oversettelser, f. eks. «Tyrkisk Katechismus» (1829), oversatt av Christopher Andreas Holmboe.

Han og mange andre av disse foregangsmenn ble virksomme medlemmer av Videnskabernes Selskab, som dermed har den kulturplikt å sørge for at de får den plass i vårt folks historie som de har gjort seg fortjent til.

CONRAD NICOLAI SCHWACH er en typisk representant for den dømte generasjon. I sitt livsløp og ved sitt åndspreget er han nøye forbundet med sin tid, og han har måttet bære en stor del av ettertidens dom over det slektledd han tilhørte.

Han ble født den 28. mars 1793 på kapellangården Dusgaard i Ringerike. Hans far Immanuel Schwach (f. i Kristiania den 24. desember 1760) hadde vært residerende kapellan der siden 13. mars 1789 og ble 5. februar 1795 utnevnt til sogneprest i Hurum. Det kan således ikke være meget Conrad husket fra Ringerike; men han husket iallfall at han lekte sammen med Henrik Anker Bjerregaard [36]. — Etter at familien hadde bodd i Hurum i 10 år, ble faren (1805) forflyttet til Solum (der ble han til sin død den 8. april 1833).

Her sørget faren selv for guttens undervisning (også i musikk), og han har vel veiledet ham med noen av de Horats-oversettelsene vi har fra årene 1807—09 [37]. — I januar 1810 så Conrad for første gang ett av sine dikt på trykk (anonymt) [38], og i oktober ble han elev, en meget flink elev, ved Katedralskolen i Kristiania [39].

Samtidig som han skaffet seg gode kunnskaper, fikk han tid til både å forlove seg og å innlate seg (anonymt) i avispolemikk, i tidens stil.

Høsten 1812 opplevde han «Første Afsked med Hjemmet» [40] — han skulle til Kjøbenhavn for å ta artium; det var siste gang det ble nødvendig

for norske dimittander å reise dit. Professorene, blant dem Sverdrup og H. C. Ørsted, la merke til hans gode evner, og etter en vellykket artium tok han 1813 den filologisk-filosofiske prøve med utmerkelse. Hans mor (Elisabeth Dorothea f. Nielsen) hadde brødre som satt godt i det i Kjøbenhavn, og de var meget gjestfrie mot ham. I begynnelsen av mai 1813 deltok han i avskjedslaget for Sverdrup, og sikkert også i festen for Treschow den 13. mai [41].

Det var hans plan å studere medisin, men så fikk han melding om at hans yngre bror var druknet og at hans mor i fortvilelse hadde søkt døden. Da reiste han — med en åpen kornbåt — hjem, i slutten av 1813. Hans korte — og eneste — besøk utenfor Norge var dermed slutt.

I 1814 var han aktivist. Sine voldsomme følelser under krisen har han gitt uttrykk for i diktet «Dana til Nor»; det begynner i vemod, i Oehlen-schlägers Morgenvandring-rytme, men slår så over i harmfull anklage og oppfordring til «mandig Kamp», det gjelder «Frihed eller Død» [42].

Da unionen viste seg å være det uunngåelige faktum, gikk han i gang med å samle egne og andres dikt til en bok. Han fikk et par av sine hjemvendte kamerater fra Kjøbenhavn, Bjerregaard og Bonnevie, og en hel rekke yngre og eldre som var bosatt rundt om i Norge, til å levere poetiske bidrag som han så ga ut under titelen: «Nor. En poetisk Nytaars-gave for 1815. Udgivet af Conrad N. Schwach, studiosus juris». I «Forerindring», som er datert «sidst i Desbr. 1814», sier han at han, «især efter de senere Begivenheder», har villet dokumentere at «ogsaa mellem Norges Klipper groe Blomster».

Dette er én av de 4 skjønnlitterære bøker som kom ut i 1815, og vi møter på disse 180 små sidene menn som Johan Nordahl Brun, J. St. Munch, Pavels, F. Schmidt og Lyder Sagen fra de eldres leir, og debutanten Maurits Hansen fra de yngres. Schwach selv er den 13. bidragsyter; det er hans «Kunstes Førstegrøde» [43]. — Året etter (i desember 1815) ga han ut en ny «Nor»; de 2 av årets 4 skjønnlitterære bøker har altså Schwach æren for.

Iallfall én av Nor-sangene har fått et langt liv, nemlig Hans Hansons «Astri, mi Astri», som egentlig er en travestering av Horats (Carm. III, 9). Den ble spredd også som skillingsstrykk og går nå for å være en norsk folkeviser [44].

Det var for levebrødet skyld Schwach ved hjemkomsten fra Kjøbenhavn gikk over fra medisin til jus. Hans ytre biografi er den jevne jurists liv: Etter at han i 1817 og 1818 hadde avlagt den teoretiske og praktiske prøve til juridisk embetseksamen (med henholdsvis Laud og Haud) og samtidig vært departementskopist og senere advokat-fullmektig, ble han den 8. september 1818 sakfører ved alle rikets over- og underretter. Han fortsatte å bo i Kristiania, men var ofte på reiser i yrkets medfør, bl. a. som forsvarer for anklagede bønder i Halvor Hoel-saken [45].

Etter å ha giftet seg den 20. oktober 1820 med sin ungdomskjæreste Anne Margrethe Heide [46], slo han seg ned som sakfører i Arendal, hvor han nok slet med dårlig økonomi, men fikk rike venners hjelp og stillet til gjengjeld sine musikalske og dikteriske talenter til disposisjon ved private og offentlige fester. Slik kunne han likevel ikke fortsette, og han begynte å se seg om etter et embete. Han syntes selv han ble forbigått flere ganger, men endelig, den 8. juni 1830, ble han utnevnt til 2. assessor ved Trondhjems stiftsloverrett — samme dag som Bjerregaard ble assessor ved Akershus stiftsloverrett; de to venner fikk på den måten «en slags belønning for digteriske fortjenester» [47].

Om høsten drog han nordover, stanset den 14. oktober «En Time paa Dovre», på landets «høie Skulder», og kastet et blikk tilbake på sitt liv fra barndommen av [48]. Det var mangt å glede seg over, men også et og annet å beklage fra «min Ungdoms vilde Larm». Han er både engstelig og håpefull når han ser frem til sitt nye hjem. — Allerede året etter skjønner vi at han lengter sydover igjen [49]. Hans opphold i Trondhjem 1830—49 ble rikt på skuffelser, sorg og sykdom, kamp og nederlag [50]. Han kom på kant med mange, og det var med mer bitterhet enn vemod han skrev sitt «Farvel til Trondhjem» etter at han den 18. desember 1848 var blitt befordret til sorenskriver i nedre Telemark. Heller ikke i Skien fikk han noen lykkelig tid. Ved sin ferd kunne han utfordre sine omgivelser [51], og Lammers-vekkelsen skapte en atmosfære som slett ikke passet ham. Som dikter forstummet han nesten helt, og det var en praktisk talt glemte mann som døde på Christiansro ved Skien den 9. september 1860.

*

Under alle livets omskiftelser fant han sin største glede i andres kunst og i egen diktning. Allerede som skolegutt gikk det opp for ham at han selv og hans nærmeste nok hadde gjort seg for store tanker om hans ferdighet som fiolonist. Men tonekunsten og dens utøvere (f. eks. Walde-
mar Thrane og Ole Bull) omfattet han alltid med ekte begeistring [52]. Han likte også å komponere enkle melodier til sine dikt og deltok gjerne i musikalske selskaper som sanger. De fleste av de melodier han offentliggjorde sammen med sine dikt, er forresten laget av L. M. Ibsen og Chr. Blom. — Han skrev engang et merkelig dikt om «Tonearternes Characteristik» [53]. Han hadde sine meget bestemte meninger om slikt. Han var f. eks. «overbeviist ... om, at Melodien paa en norsk Nationalsang bør være i Mol, og det allerhelst i A Mol, hvori det er — om man vil — en fix Idee hos mig at Norge er stemt» [54]. Diktet om toneartene var blant dem Schwach i 1850 sendte til H. C. Ørsted, som igjen vendte seg til et par musikk-kyndige med det. Men det var ikke mulig å få dem til å uttale seg om Schwachs synsmåter; de har saktens funnet dem litt underlige [55].

Ved siden av musikken har den bildende kunst betydd meget for ham.

Han kan ha truffet J. C. Dahl i Kjøbenhavn 1812-13. Ved kunstutstillingen som ble åpnet i Kristiania den 10. mai 1818, var katalogen forsynt med et poetisk anhang hvor bl. a. Schwachs dikt til Dahls landskapsbilde sto trykt. Dahl glemte ikke denne første norske hyllest, det ser vi av den senere brevveksling mellom dem. Ved samme anledning skrev Schwach også dikt til en medaljong av J. Munch og til en tegning av Flintoe. At han forfattet et høystemt dikt til jomfru Riis' broderi på utstillingen, har ettertiden ikke kunnet tilgi ham [56].

Swach hadde ikke i Krisiania da våre kunstnere stilte ut der i 20- og 30-årene: Munch, Flintoe, Fearnley, Stoltenberg og stundom Dahl og flere andre (f. eks. Lammers). Men Trondhjem var heller ikke blottet for alt kunstliv. I Schwachs tid virket en liten gruppe av portrett- og prospektmalere der [57], og i 1836 var Knud Andreassen Baade på gjennomreise [58]. Samme år var også Mathias Stoltenberg i Trondhjem og avterte at han «leverer, foruden Malerier, tegnede Portraiter til lette Pri-
ser» [59].

Langt større og varigere betydning hadde selvsagt Hans Michelsens bidrag til Trondhjems kunstneriske utsmykning. Midt i 30-årene leverte han til Videnskabernes Selskab byster av Carl XIII og av kronprins Oscar. — På den tid var Domkirken «kun en skjøn Ruin» [60], men Thorvaldsen skjenket en gipsavstøpning av sin Kristus-figur til kirken, og Michelsen fikk i oppdrag å reparere skadene etter transporten. Apostlene, som var en gave fra kongen, ble hugget av Michelsen og ble stilt opp i 1840 [61].

I sitt dikt «Thronhjems Domkirke» (1835-36) [62] hadde Schwach oppfordret sine landsmenn til å restaurere kirken før det ble for sent:

O red den, red den før den sammenfalder!

Et par år etter, i 1838, ga han ut et lite hefte om Domkirken (historikk og beskrivelse med 6 litografier). Dette har nok medvirket til at der den 29. desember 1841 ble gitt en kongelig resolusjon om «at undersøge Domkirkens Forfatning samt afgive Betænkning saavel om, hvad der snarest mulig bør foretages for at hindre dens yderligere Forfald, som angaaende Iværksætteligheden af en Plan til Kirkens fuldstændige Restauration gjen-
nem et længere Tidsrum». Det var Heinrich Ernst Schirmer som sammen med Schwach og ingeniørkaptein Theodor Christian Broch fikk i oppdrag å undersøke kirken. Schirmer reiste til Trondhjem i januar 1842, og de tre avgå så en erklæring (den 26. mai) som førte til stortingsbeslutningen av 8. september 1842. Dermed var restaureringsplanene kommet i gang, selv om det gikk mange år før den endelige arbeidsplan var ferdig [63].

Hele livet igjennom var Schwach levende interessert i det gryende kunstliv i Norge, og denne hans interesse var godt kjent. Flintoe forærte da også Schwach den eneste byste vi vet Flintoe har laget: av Maurits Hansen [64].

Det var i 1843. Helt naturlig finner vi Schwach blant innbyderne til stiftelsen av kunstforeningen i Trondhjem høsten 1845. Han var sekretær det første året, og satte seg straks i forbindelse med J. C. Dahl for å få råd m. h. t. kjøp av bilder. Han ba også Dahl om hjelp til å øke sin «ikke ubetydelige Samling af Kobbere og Lithografier» [65].

Ved foreningens første utstilling, sommeren 1846, gjorde Schwach det samme som han hadde gjort i Kristiania i 1818: han skrev «en Cyklus af poetiske Forklaringer». Således har vi ett «ved et Maleri af Tidemand» [66].

Slike dikt til bilder var slett ikke så uvanlige dengang. Således hadde Goethe bl. a. skrevet et dikt «Erklärung eines alten Holzschnittes», og Schillers «Der Abend» (Senke, strahlender Gott —) var skrevet «nach einem Gemälde». Schwach mente å ha funnet en reproduksjon av dette maleri, og da han oversatte Schillers dikt, tok han «Hensyn saavel til bemeldte Tegning som til Digtet selv» [67]. — I 1848 besøkte han Bergen og skrev dikt til 3 malerier i Bergens Musæum [68].

Som den ekte dilettant Schwach var, interesserte han seg ikke bare for musikk og bildende kunst, men også for dramatikk. Allerede i Kristiania-årene opptrådte han som skuespiller [69] og han deltok aktivt i ledelsen av teaterlivet både i Arendal og i Trondhjem. Vinteren 1833-34 var han således medlem av den komité som skulle ha «Tilsyn med Stykkernes Valg og Besætning m. m.» [70]. — Hans forsøk på å skrive for scenen falt ikke heldig ut. Vaudevillen «Magistraten under egen Førsegling, eller Formandskab og Djævelskab» 1855 har visst aldri vært oppført.

«Kunst og Kundskab» — de to ordene finnes så ofte i Schwachs skrifter at vi forstår de gir et samlet uttrykk for hans vesentligste interesser. Slik som han allerede i 1814 sørget for at andres diktning kom ut blant folk, slik var han gjennom hele sitt liv virksom for å formidle mellom diktere og lesere. Med bistand av Rahbek ga han ut Jens Zetlitz' samlede dikt (2 bind 1825), og like etter Wergelands død var han medutgiver (sammen med N. Dahl) av hans «Udvalgte lyriske Digte» (1846). «Digtninger af H. A. Bjerregaard» ga han ut 1848, og han samlet og redigerte sin beste venn Maurits Hansens «Noveller og Fortællinger» i 8 bind (1855-58). — Som utgiver var han omhyggelig med å samle opplysninger om «de Begivenheder eller Omstændigheder» som kunne ha foranlediget diktverkene [71]. — Dessuten skrev han biografier over flere av sine samtidige: Jens Zetlitz (i innledningen til diktutgaven), F. M. Bugge og Maurits Hansen (begge i de første bind av «Portrætter af mærkelige Nordmænd») og biskop Neumann (1848). — Rundt om i hans skrifter finnes ofte tidfestede opplysninger om dagens menn og begivenheter. Han var i det hele tatt en ytterst korrekt forfatter av «kildeskrifter», og vi har i de siste år fått vitenskape-

lige verker som har brukt Schwach som hjemmelsmann — f. eks. Asbjørn Øverås' store verk om rektor Bugge og Halkild Nilsens doktoravhandling om biskop Neumanns virke. Schwach har således reddet fra glemsel stoff fra sin samtid. Hans iver for å samle og ordne hadde sin rot i et ekte historisk og nasjonalt sinn. Han samlet sagn, og han samlet mynter. Blant hans skrifter finner vi også «Udsigt over de tre nordiske Rigers Myntvæsen fra de ældste Tider til nuværende, samt Grundrids af Heraldikken» (1842) — det ble omtalt til og med i utlandet, selv om det ikke vakte slik oppsikt som skolekameraten Christopher Andreas Holmboes numismatiske arbeider i 1830- og 40-årene (og senere).

Om hans historiske interesser vitner også hans mindre arbeider, som det før nevnte om Domkirken og «Kort Udsigt over Det Kongelige norske Videnskabs-Selskabs Historie fra dets Oprindelse til Udgangen af 1844» (1845). Til denne del av hans forfatterskap må videre regnes «Bidrag til Kundskab om Tellemarkens Indvaanere» (i Hermoder 1825) og «Thelemarkiske Optegnelser» (i Bratsbergs Amtstidende 1850-52) [72].

Han kunne med rette kalle seg «Videnskabernes og Kunsternes Dyrker». [73].

Da Schwach kom til Trondhjem og straks ble medlem av Videnskaberne Selskab (den 24. desember 1830), var han særlig kjent som forfatteren av flaggsangen fra 1823: «Mens Nordhavet bruser mod fjellbyggt Strand» [74] og som utgiver av Zetlitz' diktsamling. Han ble derfor medlem av «Første Classe, for de filosofiske Videnskaber, Literaturen og de skjønne Konster» [75], i likhet med Maurits Hansen og Wergeland. Kunst og diktning hørte dengang ennå med til «de skjønne Videnskaber» idet der av deres utøvere krevdes stor faglig-teknisk innsikt.

Schwachs lærer i Kjøbenhavn, H. C. Ørsted, pleide å dele studerende folk i to grupper: «Videnskabsmænd» og «Kundskabsmænd». Schwach hører avgjort til de siste.

Han var Selskabets sekretær det meste av den tiden han bodde i Trondhjem. Avbrytelsen i årene 1835-42 skyldtes et pengebrev som kom på avveier, uten at Schwach åpenbart kunne noe for det [76]. — Schwachs sekretær-tid kjenner vi nå godt til, takket være Øverås' nevnte verk. Det var en tid da Selskabet var i sterk vekst, og Schwach har sin del av æren for det. Det måtte treffe ham sårt å lese Welhavens hånlige ord om Selskabet i «Norges Dæmring». — Nå hadde Schwach hatt en liten kontrovers med Welhaven et par år før, idet Schwach nærmest av vanvare hadde bidradd til å gjøre stumpefeiden offentlig kjent i Trondhjem. Schwach ba både privat og offentlig om unnskyldning [77], men Welhaven var ikke mannen som lett glemte. I «Norges Dæmring» sparket han ikke bare til Selskabet, men ga også Schwach et ord som han visste skulle ramme. Schwachs flaggsang slutter som kjent med ordene:

O Flag for Norrig! stand evig saa!
Mist aldrig dit Hjerteblads høie Blaa!

I en sonette får Welhaven seg til å skrive:

Naar blot en Ivrer seer de trende Farver,
det Hvide, Røde og det «høie Blaa»,
da har han strax en overjordisk Gysning ...

Etter Wergelands mening var flaggsangen en «Carfunkel», men Welhavens hån har vel vært en medvirkende årsak til at Schwach skrev en ny flaggsang (Du Oscars Kongegave ..., 1844) [78].

«Ivreren» fulgte godt med i Dæmringsfeiden — den gjaldt på en måte også ham selv. Han samlet de skrifter som ble utgitt i striden og tok avskrift av avisartikler han kom over; alt finnes samlet i ett bind på Universitetsbiblioteket i Oslo.

Han må ha skjont at han kunne vente seg litt av hvert fra Intelligensens side hvis han virkeliggjorde subskripsjonsplanen fra 1829: å samle i bokform et utvalg av sine trykte og utrykte dikt [79]. Man han stolte på at han hadde et stort takknemlig publikum da han i 1837 sendte ut 2 bind «Samlede Digte». Året før hadde Maurits Hansen skrevet til ham at man i Danmark regnet med at Norge bare hadde to diktere, og det var altså brevskriveren og mottageren. I «Forerindring» (datert september 1837) innrømmer Schwach at han «ikke er Digter i Ordets egentlige og høiere Betydning» (slik som Wergeland, har han nok tenkt), og at han kunne ha «sørget bedre for min poetiske Reputation» om han hadde vært mer kritisk i utvalget. Når han har tatt med så meget, skjedde det «især fordi jeg ved denne Samling ønsker at lægge min hele Udvikling baade i det poetiske, moralske og borgerlige Liv aaben for mine Landsmænds Øine». Diktene skulle være «en uforbeholden Fremstilling af Forfatterens Anskuelse, Følelser og Smag, saaledes som de gjennem Aarenes Gang have modificeret sig».

Det ser ikke ut til at noen av dem som har studert Schwachs diktning, har funnet noen videre «Udvikling» der; slett ikke den første, nådeløse kritiker Peter Jonas Collett (i Den Constitutionelle 1837 nr. 332-34 [80]). Han antydte at de to bind like godt kunne leses hulter til bulter, for «det andet (bind) er jo kun det første trykt i en anden Orden, og den sidste Halvpart af dette igjen et nyt Oplag af den første».

I 1846 ga Schwach ut et 3. bind av «Samlede Digte» og 10 senere en revidert utgave i ett bind: «Digtninger, gamle og nye» (1856, utkommet før jul 1855).

I disse 4 bind (som også inneholder en del prosa) har vi altså Schwachs viktigste bidrag til norsk skjønnlitteratur [81].

Når vi tar for oss disse bindene, blir vi slått av at de tilhører en for

oss fjern tid. Allerede det at de er forsynt med forord, anmerkninger og melodier minner oss om det.

Forordene gjør bl. a. rede for ordningen av diktene. I de 2 første bind er den kronologisk, og innholdsfortegnelsen er godt forsynt med årstall. Dette er gjort for at leseren skal få øye på forfatterens «Udvikling». I det 3. bind er den kronologiske orden likeledes fulgt, «men derhos (er) ogsaa foretaget en Classification»; det er vel en virkning av Colletts kritikk. I den siste utgaven er diktene «uden Hensyn til Tidsfølgen ordnede i Grupper». Schwach har altså gitt opp den utviklingshistoriske tanke; nå vil han at diktene skal gi «et Totalbillede af mit poetiske Liv».

Ordningen i de første bind synes å være inspirert av forordet til Goethes «Dichtung und Wahrheit». Der nevnes som første hovedpunkt for utgivelsen av en dikters verker at de bør ordnes «in einer chronologischen Folge». Selv om Schwach etter hvert har gitt opp dette prinsipp, later han likevel til å ha holdt fast ved de 3 andre hovedpunkter hos Goethe: at der bør gis opplysninger om «die Lebens- und Gemütszustände, die den Stoff hergegeben», om de «Beispiele» som har virket på dikteren, og til sist om «die theoretischen Grundsätze» han har fulgt [82].

Alle den slags opplysninger har Schwach gitt i sine anmerkninger til alle 4 bind — på den måten blir de hans «Dichtung und Wahrheit». — Schwach har kunnet si med Goethe: «Ich suchte mir Zeit und Umstände zu vergegenwärtigen, unter welchen ich sie (die Dichtwerke) hervorgebracht». At Schwachs dikt skulle være en slags «Bruchstücke einer grossen Konfession», som Goethe sier i 7. bok av «Dichtung und Wahrheit», synes også å ha foresvevet ham når han taler om «en uforbeholden Fremstilling af Forfatterens Anskuelse, Følelser og Smag».

Ved å forsyne sine diktsamlinger med «Melodier af min egen Komposition» ville han gi «Prøver af mit musikalske Væsen» [83]. Men dette var opprinnelig neppe hensikten. De færreste melodier er nemlig av ham selv. Han sørget ofte for at andre satte melodier til sangene, idet han ønsket at folk skulle synge dem. Her ligger det mest iøynefallende tegn på at hans dikt hadde en helt annen funksjon enn vi er vant til at poesien har.

All diktning har sin funksjon, sin mer eller mindre håndgripelige «plass i livet» — som teologene for tiden taler så meget om når de f. eks. studerer de gammeltestamentlige salmer. Også nyere sosiologisk litteraturforskning er opptatt av denne side ved diktningen.

I 1830-årene ble det i norsk estetikk, åpenbart under påvirkning fra Sverige, talt meget om det subjektive og det objektive i diktningen. Med det subjektive mente man da gjerne enkelt-tingene som dikteren tok til emne. Man stilte så det krav til ham at han i enkelt-tingene skulle vise idéen, det egentlige i det tilfeldige. På den måten skulle poesien bli objektiv. Slik er synsmåten hos Jørgen Moe, og slik er den i Colletts kritikk

av Schwachs dikt. Han krevde at «alt Personligt og alt Uvedkommende skal være udenfor». Derfor er det en hård dom i hans ord når han sier at Schwachs dikt «have Intet af det Evige i sig». Schwach måtte for Collett stå som eksempel på hva Jean Paul Richter kalte «Poetische Materialisten» [84].

Og det er sant at de emner Schwach valgte, ikke var vel egnet til å vise «det Evige». Det var heller ikke hans hensikt. Hans diktning er i stor utstrekning «bruksdiktning», for å lage et ord etter forbilde av Harry Fetts «brukskunst».

Swach levde sin ungdom og sine beste manndomsår i foreningenes blomstringstid i Norge. Han var i høy grad «clubabel» og var medlem i en mengde foreninger, fra faste «Middagsselskaber» til frimurerlosje og Videnskabernes Selskab. Og alle steder ble der sunget. Allsangen hadde en funksjon i den tid som vi har vanskelig for å sette oss inn i. Våre dagers diktere skriver jo ikke sanger når en uran-mile på Kjeller åpnes, eller en ny kraftlinje, eller når Oslofjord første gang kommer til hovedstaden. I 1826-28 kom dampskipene «Constitutionen», «Prinds Carl» og «Prinds Oscar» i fart, og Schwach forfattet sanger til dem alle tre. I «Samlede Digte» er de forsynt med melodier av L. M. Ibsen, Chr. Blom og Waldemar Thrane (sangen til «Prinds Carl» har endog 2 melodier). Folk var dengang som nå fulle av beundring for de tekniske fremskritt og gledet seg over at avstandene ble mindre — og så ble det allsang av det. Schwach leverte beredvillig de sanger som miljøet hadde bruk for — uten synderlig tanke på at de kom til å ta seg annerledes ut når de ble lest i enrom. Vi er nå henvist til blott og bar «stille lesning» av hans dikt og kommer også derved i en skjev stilling til dem.

De to første bind av «Samlede Digte» kunne til en viss grad gjøre tjeneste som sangbøker, men samme år som de kom ut (1837), sto det i «Statsborgeren» [85]: «Selskabssangenes Tid synes vel at være forbi». Selv om dette nok er en overdrivelse, skjedde der en forandring i det litterære miljø — i forholdet mellom dikter og publikum — og mange av Schwachs dikt ble antikvert. Deres funksjonstid var ute. Det eneste som har holdt seg, er foruten et dikt som er blitt «folkevise» [86], «Flagsang» fra 1823. Schwach har nok rett i at den «uden Tvivl har Ibsens smukke Melodi væsentlig at takke for sin almindelige Udbredelse». Nå brukes den bare én dag i året. — Et nokså langt liv hadde forresten også «Norsk Bannersang» (See Fredens Engel svæver) [87].

I og med at det litterære miljø ble forandret, kom «Leilighedsdigtene» i vanry. — Om «das Gelegenheitsgedicht» sier Goethe i «Dichtung und Wahrheit» (10. bok) at det er «die erste und echtste aller Dichtarten». Den slags poësi, knyttet til akademiske og fyrstelige begivenheter, til an-

komst og avreise, fødselsdager, brylluper og begravelser osv., hadde sin blomstringstid på 1600- og 1700-tallet og hadde da sin ganske bestemte funksjon. I tidens løp fikk slike dikt ofte sine nokså faste former, og variasjonsmulighetene var ikke så mange. Schwach fortsatte denne tradisjonsbundne diktning, ikke tankeløst, men ut fra gjennomtenkte prinsipper. Således har han skrevet en teoretisk utredning om nasjonalsangens vesen og oppgave [88]. Når den norske estetikkens historie engang skal skrives, vil forhåpentlig Schwachs synsmåter om nasjonalsangen og om idyllen komme i det rette lys [89].

Swach sluttet seg helt og holdent til den gamle inndeling av litteraturen i forskjellige genrer. Han aksepterte også de «lover» som man dengang mente gjaldt for hver art. Slike oppfatninger stammer jo fra antikken, og Goethe, Schiller og Jean Paul Richter, for bare å nevne noen navn som Schwach godt kjente, har bidradd til genrenes teori. Også Wergeland brukte genre-inndelingen i sin «Læsebog for norsk Ungdom» (1844) [90].

I «Læsebog i Modersmaalet» (1846) av H. J. Thue — opponent ved Søren Kierkegaards disputas — er stoffet i første del ordnet som «æsthetisk-rhetorisk Exempelsamling» til belysning av de forskjellige diktarter. Han har 12 hovedavsnitt, med 50 underavdelinger, og i innledninger til de ulike avsnitt gir han «Oversigt over enhver Skriftarts æsthetiske Karakter og Love». Det ser ut til at Thue i alt vesentlig følger Wergelands grunnsyn og definisjoner. «Ingen, der vil regnes til det dannede Samfund», kan være uten kunnskaper i estetikk, sier Thue. Kravene til en dikter måtte da være tilsvarende strengere.

Swach er representert i Thues lesebok med bl. a. en «Mythe» (et prosa-stykke fra Samlede Digte I s. 211: «De to Sønskende. St. Hansaftenphantasie»). Forøvrig har Schwach forsøkt seg i alle mulige diktarter. Diktets overskrift har gjerne en tilføyelse om genren: Ballade, Romance, Cantate, Sonnet, Elegi, Ode, Idyl, Fabel, Prolog, Epigram, Riimbrev, Stambogsdikt osv. Når Schwach vant slikt ry som dikter, skyldes det nok også at han dokumenterte ferdighet i å tumle med de ulike genrer og fulgte de vedtatte lover for dem. Stundom er det likefrem nødvendig for lesningen å ha i tankene diktartens spesielle stilpreg. «Fragment af en Kogebog» er f. eks. det rene sludder for dem som ikke vet hva en «Charade» er for noe [91].

Mest betyde som sagt Schwach med sine sanger. Thue sier om Schwachs «patriotiske og Selskabs-Sange» at flere av dem «ere meget heldige; i de første udtaler sig en levende Fædrelandskjærlighed og i de sidste en naturlig Munterhed og Lune». I Wergelands lesebok karakteriseres Schwach som «lyrisk Digter af gemytlig Karakter», og det legges til: «stundom af mere Svada end Sving» [92].

Det er ikke sikkert at Schwach egentlig har misbilliget denne dom.

iallfall ikke slik vi lett forestiller oss. Ordet «Svada» hadde dengang en helt annen betydning enn det senere fikk. Suada eller Suadela var navn på den romerske gudinne for veltalenhet og overtalelse (Horats Ep. I, 6, 38) og svarer til grekernes Peitho. Schwach og hans generasjon var i ord, stil og ånd «romere». For dem betydde «Svada» ennå det retoriske og velklingende foredrag som river leseren og tilhøreren med. I denne betydning brukte Schwach selv ordet, f. eks. i minnediktet over Selskabets preses, res. kap. Niels Stockfleth Schultz (i mai 1832), der det heter:

Varm og nidkjær i sit høie Kald

Trøstens Ord med Svadas Røst han lærte [93].

Dette er ett av mangfoldige eksempler som viser at Schwach tilhørte en smaks-retning som ikke overlevde generasjonsskiftet i 1830-40-årene. Han er en av de siste representanter for en felles-europeisk stilperiode som begynte på 1600-tallet.

Ordet «Svada» bærer i seg minnet om at 1600-tallets poetiske stil bevisst ble skapt på grunnlag av retorikken. Diktningen henvendte seg til de mange, den ville vekke oppmerksomhet, derfor måtte den bruke store, rungende ord. De stilistiske midler tar preg av dette forhold mellom dikter og publikum. Det litterære uttrykk må være så fyldig som mulig, høyt hevet over det jevne og dagligdagse. Å si tingen enkelt og liketil ville virket nakent og fattigslig. «Jeg vil i Basunen støde», sa Kingo, og selv om basunen senere ble byttet om med harpen, ble ordene ikke mindre. Den stille, lavmælte betroelse var som regel ikke den tids sak.

Det er en arv fra barokken når Schwach begynner sitt minnedikt over Johan Nordahl Brun med ordene:

Hvis er den brede Kæmpegrav ...

og svaret er: Der hviler Troens Kæmpe [94].

Ordene passet jo også godt om forfatteren av «For Norge, Kjæmpers Fødeland». — Naturlig nok kalles Luther i reformasjonskantaten (1817) «fromme Kæmpe stærk». I «Raknar-Høi (Christiane Korens Manes helliget)» bruker han «Kæmpe»-ord 6 ganger i de 10 strofene [95]. Og i norske fedrelandssanger er kjempene ikke til å unngå.

Schwachs «Samlede Digte» gir på nær sagt hver side eksempler på alle de figurer og troper som stilretningen krevde at dikterne skulle beherske — de har fra gammelt av sine tekniske betegnelser som knapt noen dikter nå kjenner. Vår tids stilfølelse kan vanskelig komme til rette med en uttryksmåte som den at dikteren i Trondhjem er en sangfugl som bygger «sin fredsomme Rede ... ved Nidelvens Munding, paa Nordhavets Bred», hvorfra

Hans Længsel den svinger sig tidt under Skye

Tilbage til Palmernes venlige Lye

dvs. til Arendal.

Tiden elsket de fyldige adjektiver. Schwach lar det «kneisende Fjeld» rime på «det skummende Væld», «trofast Arm» på «bølgende Barm»; gamle Norges «kraftige Rod» og det «nedarvede Blod» finnes ennå «i fromme Barm» og «i senestærke Arm» — alle disse eksempler er, blant mange, hentet fra ett og samme dikt (Normandssang, 1821, med to melodier).

Denne stil beholder Schwach i visse diktarter gjennom det halve århundre han diktet, enda han godt visste at han var gammeldags i de nye kritikeres øyne.

Blant Schwachs dikt er det to slags som skiller seg ut, det er på den ene side de selvironisk muntre og på den annen de personlig bekjennende.

Som sin yndlingsdikter Horats [96] har Schwach i sin diktning gitt bilder av seg selv. På samme måte som den romerske dikter da han 44 år gammel sendte ut første bok av sine epistler, avsluttet den med et selvportrett (Ep. I, 20, 20—28), slik satte Schwach til slutt i sin diktutgave i 1837 — også han 44 år — «Mit Portrait», «som ... Bidrag til Fremstillingen af min Personlighed» [97]. Denne portrett-tegning fortsatte han ved et par anledninger, og de står samlet i slutten av det siste bind. Det har åpenbart moret ham å følge Horats' eksempel og å fremheve de trekk og de egenskaper som han hadde felles med ham: f. eks. liten kroppshøyde, tykkfallenhet, dårlige øyne, at han var snar til vrede og glad i vin og venne-lag. Der er også ekte Horatsisk munterhet over disse selvportrett [98].

I sin ungdom hadde Schwach skrevet og latt distribuere viser og vers i den frivole genre; de var så drøye at han unngikk påtale bare fordi de var trykt som manuskript [99]. Denne tilbøyelighet til det frivole — som også er et «romersk» trekk ved ham — merkes godt i den første «Nor». Blant de oder av Horats som han oversatte i skoledagene, er én (I, 25) som nå gjerne sløyfes i utgaver av Horats til skolebruk.

Ved siden av denne tendens til frivolitet møter vi helt fra ungdommen av og opp til hans siste år også uttrykk for et religiøst behov.

Første gang vi hører en dypere personlig tone i hans diktning, er «Ved Budskabet om min Broder, Frederiks Død» (1813) [100]. Betegnende nok frir han seg her — hva han ellers sjelden gjør — fra rimtvangen og sier som i tross:

Vor Jord er ingen Jammerdal.

Livet er nok en kamp, men «Mennesket til Kamp er fød», heter det i «Farvel til Ungdommen» [101]. Han frykter ikke for at kampen skal bli hård, men han ber til Gud om kraft og fred, fred med seg selv og sine medmennesker, fred i liv og død. — Da han ca. 1820 besøkte sin fødebygd, ble han sterkt grepet av «en hellig Varme» og «hellig Andagt». Han går til alters i sin barndoms kirke på Ringsaker og fornyer sin pakt. Her som i andre personlige dikt taler han om at han ikke lenger er skyldfri, og derfor trenger han budskapet om soning [102].

Stadig blir hans personligste dikt til bønn; det er kraft og fred han da ber om. Slik er det også i det dikt han skrev til sin brud den 20. oktober 1820.

Våren 1842, da ungdomsvennene Maurits Hansen og Bjerregaard døde med 3 ukers mellomrom, var Schwach meget syk. Antagelig fra denne tid skriver «Den Døende» seg, et dikt som han selv satte musikk til [103]. Det gir uttrykk for tretthet og lengsel etter hvile. Døden er uten gru — han har sett «et Glimt af det evige Lys».

Slike dikt er fritt for «Svada» i enhver betydning av ordet. Det vakreste dikt i denne gruppe er «Det er Høst», som han likeledes skrev melodi til (mens Pratté laget akkompagnementet) [104]. Her formår han å la skildringen av den mørke, stormfulle høst gli naturlig over i bildet av den aldrende mann som sitter, med sne i sitt hår, ensom ved lampen; der er høst i hans sjel. Verden er kald, og tanken grubler over livets gåte. Men han vil være rolig når dødsengelen kommer, for han vet at der venter ham «en klar, en uendelig Sommer». — Dette dikt var blant dem han senere sendte til H. C. Ørsted [105]. Han fant at diktet «udtrykker ... harmonisk og smukt Følelser, jeg deler med Dem».

Den vennekjære selskapssanger er blitt ensom i en kald verden. Ordene svulmer ikke, han har ikke et feststemt publikum i tankene når han skriver slike dikt. Derfor får de den lavmælte tonen som bringer oss nær til hans dypeste indre. Han har resignert. Skuffelsene var blitt så mange at han ikke vil feste lit til håpet. Nå trenger han «Taalmod». Slik sier han det i et dikt fra høsten 1846 mens han gikk og ventet på «Udfaldet af min Ansøgning om Byfoged-Embedet i Arendal». Han var «belavet paa en ny Krænkelser og paa fremdeles at synge:

Der er Høst i min Sjæl!» [106].

Fra samme høst har vi vitnesbyrd om at de stadige forbigåelser og folkesnakket om ham har satt sitt preg på hans menneskesyn:

Stoel ei paa Mennesker! Som Vind

Omskifter deres Hu og Sind.

— — —
Stoel kun paa Gud [107].

Da han så omsider ble utnevnt til sorenskriver, fikk han nye bevis på menneskers ondskap, «snigmordersk» kaller han den. Han hadde vært farlig syk høsten 1848; det var da han skrev «Under en Sygdom» [108]. Han er forberedt på at han ikke kommer til å overleve den, men sier «Herre, skee din Villie» og ber om at Gud må være ham «en naadig Dommer». Da han ble frisk, takket han Gud og skrev, som et motstykke til høstdiktet, «Det er Vaar» (med musikk) [109]. — Nå skulle han endelig reise til sin ungdoms «lyse Bygd».

Han fikk snart merke at den ikke var så lys som før. Schwach kom til

Skien omtrent samtidig med Lammers, men sorenskriveren og sognepresten hadde vel ikke andre felles interesser enn malerkunsten, og i 50-årene var som kjent Lammers ikke særlig opptatt av nettopp den. Schwach fikk vekkelsen nokså nær innpå seg. Lammers holdt møter i den gården hvor Schwach en tid bodde [110], og noen av hans slektninger var Lammers-tilhengere. At Schwachs religiøsitet ikke hadde noen som helst tendens i retning av pietisme, ser vi bl. a. derav at mens Lammers bygde landets første «bedehus» og stiftet indremisjonsforening (1853), arbeidet Schwach for å få trykt sine oversettelser av Ovids «Ars amatoria» og «Remedia amoris». Når M. J. Monrad ikke ville trykke dem i Tidsskrift for Videnskap og Litteratur, var det fordi Schwach hadde gjort Ovid drøyere enn han var [111].

I sine siste år var han meget opptatt av tanken på sitt ettermæle. «Selvopholdelsens Metafysik, eller Ønsket om at erindres efter Døden, og da ikke gjelde for noget slettere end man i Livet var», fikk ham til å redigere for siste gang en diktutgave (fra forordet er sitatet hentet). Han minner om den strenge kritikk nesten 20 år tidligere og innrømmer at han i 1837 offentliggjorde «ikke faa» vers som «ikke fortjene Navn af Digte» — han unntar altså samlingen fra 1846 og den fra 1849. Han gjentar hva han sa allerede i første-utgaven: at han ikke anså seg «som Digter i høiere og egentlig Forstand», men han trodde likevel å ha «nogle af de Aands-gaver, der ere Bestanddele af Digterens Væsen».

Beskjeden, og likevel stolt — slik er han i sin endelige dom om seg selv. Da «Krydseren» var kommet med «nogle kaade Udfald» mot ham, skrev Rungolf (d. e. Christian Olsen) et hilsende dikt til ham i Morgenbladet 1854 (nr. 338), der Schwach ble oppfordret til å bryte den stillhet som hvilte over alle norske diktere. Schwach, som «høit over Hoben staar», bør igjen gripe harpen og sjunge «til Fædrelandets Held». Schwach skrev da et dikt «Til Rungolf» — det er hans avskjedsdikt [112]. Noen laurbærkrans fortjener han ikke — «den er for Wergeland». Men helt uverdigg til dikternavn er han dog ikke. «Selvfølelsen ... staaer som Bjerg», tross all den kritikk han har møtt.

Til Kjæmpe blev jeg ikke skabt,

Men heller ei til Dverg.

Han, den siste «romer» i vår skjønnlitteratur, slutter sitt dikt med noen ord av den dikter som var den første han lærte å kjenne og som fulgte ham livet igjennom, et sitat fra den bok som så ofte hadde gitt ham inspirasjon og trøst — Horats' oder (Carm. III, 30):

non omnis moriar

Helt skal jeg ikke dø.

ANMERKNINGER OG HENVISNINGER

- [1] «Norskheten før og nu», 1871, i «Afhandlinger til Literaturhistorien», 1877, sær-
s. 182 f.
- [2] «Norges Dæmring», 1899 s. 121 f.
- [3] Gerh. Grans anf. arb. s. 65.
- [4] «Fortegnelse over de ved det Kongelige Maler- Billedhugger- og Bygnings-Akademie
udstillede Kunst-Sager», Kbh. 1812 — Den innholder 62 nr., det siste er et hånd-
arbeid av «en Dame». — J. C. Dahl deltok med 2 bilder (nr. 36 og 37).
- [5] Carl W. Schnitler: Slægten fra 1814, 1911 s. 37.
- [6] nr. 337, iflg. Halv. Forf.-Lex. VI s. 358.
- [7] «Om norske Presse-Anliggender», Saml. Verker I, 1943 s. 199.
- [8] Vidar 1832, nr. 12 (21. okt.), s. 96.
- [9] Saml. V. I, 1943, s. 15.
- [10] Saml. Skrifter IV, 5 s. 365 f.
- [11] Norsk litteraturhistorie III, 1937 s. 85.
- [12] Andreas Aubert: «Den første norske Kunstutstilling i Kristiania og Professor
Dahl», Skilling-Magazin 1891 s. 527-30, 550-52. Jfr. hans bøker om Dahl fra de
følgende år.
- [13] Anf. arb. s. 312, 357, 311.
- [14] Anf. arb. s. 366, 326, 335, 381.
- [15] F. eks. om bokholder og forvalter Paul Linaae (1791-1866), som omkr. 1820 malte
bilder fra Porsgrunns-kanten, sier Wilh. Swensen (Norsk Biografisk Leksikon
bd VIII s. 381) at de fleste av hans «fortrinlige» bilder «ligger langt over dilet-
tantismens tilfeldige forsøk».
- [16] Skilling-Magazin 1891 s. 528.
- [17] Det Norske Nationalblad, 4. desbr. 1815: «Fortegnelse over norskfødte geistlige
og verdslige Embedsmænd i Kongeriget Danmark og Hertugdømmene Schlesvig
og Holsteen, da Norge i Januarii Maaned 1814 blev adskilt fra Danmark». (Med
«norskfødte» menes også dem som «tilfældigviis ere fødte i Norge»). — Av de
208 som nevnes, stod 181 «endnu i dansk Tjeneste». 5 er «siden døde i dansk
Tjeneste». 22 «ere traadte ud af dansk Tjeneste, og af dem ere 14 ... ansatte i norsk
Tjeneste». — Denne fortegnelse er visstnok laget av J. A. Hielm, se Ludvig Daae
i Vidar 1887 s. 50 f.
- [18] «Protokol for NordmandsForeningen i Kiøbenhavn» finnes på Universitetsbiblio-
teket i Oslo. — Medlemsfortegnelsen omfatter også slike som er født i Danmark,
«men opdraget i Norge».
- [19] Sitert etter Wergeland IV, 5 s. 178 f., som temmelig nøyaktig gjengir brev-kopiene
i foreningsprotokollen.
- [20] Om hans videre virksomme liv kan anføres: I juni 1817 optrådte han, juristen,
med sin flytende latin som den 10. opponent ved den første doktordisputas i
Norge, da medisineren Frederik Holst (f. 1791, medlem av Normandsforeningen,
kom hjem i 1815) forsvarte sin avhandling om radesyken. Like etter ble Pettersen,
amatørskuespilleren og musikeren, advokat og var i mange år den mest søkte
av alle. Han ble stiftamtman i 1837 og statsråd 1839 (til 1861).
- [21] Arntzen, Messel og Thurmann; alle tre navn finnes i NormandsForeningens
medlemsliste.
- [22] Bjerregaards beretning står i Christiania Intelligentsedler for 4. okt. 1814 (med
en liten tilleggsopplysning 14. okt.)
- [23] Saml. Skr. IV, 5 s. 166.
- [24] Norsk Biografisk Leksikon bd. VII.

- [25] Saml. Skr. II, 1926 s. 288.
- [26] I Festskrift til Joh. H. Andresen, 1948.
- [27] Wergelands Saml. Skr., se reg.
- [28] Robert Kloster i Kunst og Kultur 1941 s. 87-102, og samme forf. i Norsk Biografisk
Leksikon bd. VIII s. 456 f.
- [29] I, s. 36-38.
- [30] En oversettelse som allerede var under trykning i Kjøbenhavn ble forbudt av
sensuren i 1776; se D. A. Seips kronikk i Aftenposten 17.10.1949.
- [31] Se Reidar Øksnevad: Det britiske samvelde og Eire i norsk litteratur, 1949, reg. —
Hertil kan føyes: «Charakteristik af Walter Scott» i Vidar 1832 nr. 15 (11. nov.)
s. 116-20. — Ett av mange vitnesbyrd om tidens beundring for Scott er at Schwachs
venn, Melhus-presten Nils Nilsson Dahl (f. 1806) — han som i 1845 ble omtalt
som «Digteren og Philosophen Dahl» — i dåpen ga sin sønn navnet Walter Scott
(f. 1839).
- [32] Se H. Schück och K. Warburg: Illustrerad svensk litteraturhistoria, 3. utg. bd. VI,
1930 s. 97 f. og 155.
- [33, 34] Fredrik Paasche i Norsk litteraturhistorie III, 1932 sær- s. 45 f. og s. 83. —
Immanuel Ross: Litterær underholdning i Norge i 1820-aarene, Edda 1918 s. 141-52,
gir et så tidsbegrenset og genre-bestemt utsnitt at man lett forledes til å danne
seg et altfor fattigslig bilde av slektens åndelige horisont. — Tabell over alle de
skrifter som kom ut i Norge 1814-31, finnes i Einar Boyesen: J. W. Cappelen,
1953 s. 75. (De boktall for 1815 som jeg har anført, bygger på egne undersøkelser.)
Det sies at tabellene omfatter alle utkomne «skrifter», men det fremgår ikke klart
av teksten om tidsskrifter er regnet med. — Sigm. Skard: A. O. Vinje og antikken,
1938 s. 23 gir en del opplysninger om boklån 1815-29 og om hva folk leste av
utenlandsk litteratur i 1830-årene. Der siteres Heltbergs ord fra 1835: «de største
Digteres, W. Scotts, Coopers, Schillers og Goethes Værker læses, ja tildeels endog
eies i ethvert dannet Huus.» Jfr. Boyesen s. 73. — Om den utenlandske litteratur
som ble avertert fra Cappelen i 30-årene, se Boyesen s. 85 f.
- [35] «Farvel til Trondhjem», 1849 s. 33. — Rebekka Hammering Bangs bibliografi
«Antikken i Norge 1814-1950», 1952, er ikke fullstendig; således mangler Schwachs
tallrike oversettelser.
- [36] Samlede Digte III, 1846 s. 238.
- [37] Samlede Digte I, 1837 s. 1-11.
- [38] Francis Bull i Verdens Gang 29. jan. 1910: En digterdebut for 100 aar siden.
- [39] Francis Bull: Conrad Nicolai Schwach. 1908. Alle biografiske data som her er
nevnt, er hentet fra denne komplette monografi, bortsett fra at fødselsdagen er
feiltrykt s. 3.
- [40] Samlede Digte I, s. 17 f.
- [41] Nor ... for 1815 s. 173-4.
- [42] Samlede Digte I, s. 47-53; jfr. s. V.
- [43] I et dikt til sin far, Samlede Digte I s. 64.
- [44] En variant finnes i Den Norske Huusven, 1829 nr. 18 (4. april): «En elskovssang
fra Vestfjorddalen i Tellemark». Meddeelt af W. (d.e. S. O. Wolff, iflg. Halv.
Forf.-Lex. VI s. 674.
- [45] Samlede Digte I s. 317 og Francis Bulls anf. arb. s. 13.
- [46] Hun var født 5. juni 1793 i Amsterdam, som datter av skipsfører Christian Heide
(d. 1827) og ... Benedichs (d. ca. 1804). Jfr. «Morgentanker paa min Bryllupsdag»
i Samlede Digte I s. 235-7, og «Ved min Huustroes ... Grav» i II s. 308-10.
- [47] Francis Bull i Norsk Biografisk Leksikon I s. 589.

- [48] Det ble et dikt på 25 strofer, Samlede Digte II, 1837 s. 181-85, bygd opp på anti-tesene syd-nord, minne-håp.
- [49] Samlede Digte II s. 198-9.
- [50] Regjeringen reiste tiltale mot ham fordi han ikke ville påta seg vervet som formann i Inspektionen for de Angellske stiftelser uten godtgjørelse. Saken gikk like til Høyesterett (1835), og alle instanser frifant ham. Jfr. Bulls anf. arb. s. 27 f. — Trykningen av Høyesterettssakene begynte først året etter, og arkivene har jeg ikke funnet det bryet verdt å undersøke.
- [51] Se Oskar Mosfjeld: Henrik Ibsen og Skien, 1949 s. 134 f. om det avløpsrør Schwach la fra sitt værclse for å slippe å «gå ut». — «Brevveksling mellom S. O. Wolff og N. M. Aalholm i årene 1832-59», Edda XXXVIII, 1938 s. 407 gjengis et brev fra Wolff 9. febr. 1856 som gir et inntrykk av Schwachs liv i Skien: «Man har jo skrevet en «Hædersvise» til Conr. Schwach! ... Kanskje man nu begynder at bukke for ham, efter at man har spyttet paa ham og sparket til ham i lang tid! Han har det ellers uhyggeligt, stakkels Mand, med det Kvindemenneske han har trukket med sig fra Trondhjem, et raat arrigt Fruentimmer, som har en opløben usikkelig Tøsunge, der passerer for Jomfru Ella Schwach, for hvem han af Broder- eller Vennekjærlighed har opofret sig og givet sit Navn til Pris.»
- [52] Se Samlede Digte II s. 212, 220 og III s. 125, 132, 137.
- [53] Samlede Digte III s. 72-6.
- [54] Samlede Digte I s. 319.
- [55] Breve fra og til Hans Christian Ørsted, Anden Samling, 1870 s. 304-5.
- [56] Samlede Digte I s. 115-25.
- [57] Schnitlers anf. arb. s. 329, 345.
- [58] Han hadde stilt ut i Kjøbenhavn i 1827-29 og ble i 1836 Dahls elev. — Jfr. «Farvel til Trondhjem» s. 38.
- [59] Schnitlers anf. arb. s. 330.
- [60] Samlede Digte II s. 294.
- [61] Samlede Digte II s. 329. Noen år senere hugget han en byste av Thomas Angell til Videnskabernes Selskab.
- [62] Samlede Digte II s. 293-5.
- [63] Anders Bugge i NBL om H. E. Schirmer (under trykning).
- [64] Henning Alsvik i Kunst og Kultur 1940 s. 263-4. — Schwach eide også Flintoes maleri av Maurits Hansen (malt 1823-24); Selskabets minnejetong 1942 ble preget etter det.
- [65] Francis Bulls anf. arb. s. 30 f.
- [66] Samlede Digte III s. 166-69; jfr. «En Bondeguts Tanker om den throndhjemiske Kunstudstilling i Sommeren 1846 (I Selbu-Dialekt)», Digtninger, 1856 s. 395-7 og s. 444.
- [67] Samlede Digte III s. 92 og 237.
- [68] «Farvel til Trondhjem» s. 63-8.
- [69] Francis Bulls anf. arb. s. 9-10.
- [70] Samlede Digte III s. 323. Jfr. Bulls anf. arb. s. 16 f. og 74.
- [71] Se Schwachs brev til Rahbek 1822, trykt i Sofie Aubert Lindbæk: Fra Det norske Selskabs kreds, 1913 s. 101-5.
- [72] Nytrykk i 1921 i Rikard Berge: Norske folkeminnesamlarar II:3.
- [73] Brev til Rahbek 23. febr. 1822.
- [74] Samlede Digte I s. 302, med melodier av L. M. Ibsen og Chr. Blom; den første, som er blitt den populære, var utsatt for «Guitarre», «Canto» og «Pianofortes».

- [75] Denne betegnelse hadde klassen siden 1829, se A. Øverås: Frederik Moltke Bugge II, 1949 s. 239; jfr. s. 217 f.
- [76] Bulls anf. arb. s. 29.
- [77] Welhaven: Henr. Wergelands Digtekunst etc., Saml. V. I, 1943 s. 98 f.
- [78] Samlede Digte III s. 160-1. Da han trykte den oppigjen, i omarbeidet fom, i sin siste diktsamling 1856, ba han sine landsmenn om å «benytte denne Sang i Stedet for den ældre, som uden Tvivl har Ibsens smukke Melodi væsentlig at takke for sin almindelige Udbredelse»; derfor lot han i tillegget også trykke Prattés melodi, som han mente var «ikke ... mindre smuk». Se Digtninger, gamle og nye, 1856 s. 195-6 og s. 442 f. — Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie IV, 1925 s. 834 kaller Schwachs bruk av flaggets farver «et af de lykkeligste Udtryk i Fædrelandssangene» fra den tid.
- [79] Bulls anf. arb. s. 42 f.
- [80] Kritikken er gjengitt i utdrag i Bulls anf. arb. s. 82-4 og i Ellisiv Steen: Diktning og virkelighet, 1947 s. 126 f.
- [81] Se hans lille diktsamling «Farvel til Trondhjem», 1849. Tidligere trykte dikt som han ikke tok med i disse utgavene og en rekke utrykte, deriblant en mengde oversettelser, har Schwach ordnet bindvis. De oppbevares i Videnskabernes Selskabs bibliotek. Se Halvorsen V s. 197. — Flere av disse dikt siteres av Francis Bull. — Så sent som i 1905 ble et utrykt dikt offentliggjort i Dagbladet (nr. 20); det var smedediktet «Grev Sandels Afsked til Norge» fra 1827; se H. Kohts art. om Sandels i NBL.
- [82] Jfr. ovenfor om Schwach som utgiver av Zetlitz' diktsamling.
- [83] Forordet til Digtninger 1856.
- [84] Vorschule der Aesthetik § 3.
- [85] XXII s. 190, iflg. Schnitlers anf. arb. s. 480.
- [86] Rikard Berge i Norske Folkeminnesamlarar II, 3, 1921 s. 33: «Eit dikt (Schwach) skrive paa vanlegt bokmaal hev endaa-til vorti folkevise, og gjeng i Telemarki med namne «Tabenhaug-visa». Det er «Præstens Datter i Tanbenhain», ei umsetjing etter Bürger, som han let prente i «Nor 1816». — Den er også opptrykt i Samlede Digte I s. 73-80.
- [87] Samlede Digte II s. 243 f.
- [88] Morgenbladet 1820 nr. 132, delvis opptrykt i Samlede Digte I s. 317-19.
- [89] Morgenbladet 1820 nr. 72, delvis opptrykt i Samlede Digte I s. 314-16; jfr. hans ord om leilighetsdiktning i Tidsskrift for Videnskab og Litteratur II, 1848, s. 455.
- [90] Saml. Skr. IV, s. 364 f.
- [91] Samlede Digte I s. 25-6 (fra 1812). Diktet er tilsynelatende en oppskrift på en rett som «Smaapiger» kan servere når som helst: «Af Sukker, Kryderie og Salt / Tag lige store Dele». Som kjøkkenoppskrift er det jo galskap, men diktet er altså en «Charade» dvs. en gåte, og diktet får bare mening når den løses. Her skal man ta «lige store Dele» (i dette tilfelle må det bety én bokstav) av hvert ord i oppskriften, så får man «K-y-s».
- [92] Saml. Skr. IV, 5 s. 417.
- [93] Samlede Digte II s. 229 f., med musikk av Blom; opptrykt i Digtninger s. 103 f. — Også Bjerregaard rostes av sin samtid for «den herlige, alt henrivende Svada», iflg. Schnitler s. 431, hvor han også gir andre eksempler.
- [94] Samlede Digte I s. 93.
- [95] Samlede Digte I s. 257-59.
- [96] Jfr. Digtninger 1856 s. 234-40.
- [97] Samlede Digte II, 311-18, 324.

- [98] Om lignende humoristisk selvbiografi av Johan Vibe, som var forbildet for Andreas Bonnevis som igjen kanskje har betydd noe for Schwachs selvportrett, se Wollert Keilhau i NBL II s. 78 og Francis Bulls anf. arb. s. 18.
- [99] Bulls anf. arb. s. 80.
- [100] Samlede Digte I s. 29-30.
- [101] Samlede Digte I s. 185-7.
- [102] Samlede Digte I s. 217 f.
- [103] Samlede Digte III s. 68 med bilag.
- [104] Samlede Digte III s. 81-2, 240. Diktet var kjent i avskrift allerede våren 1846, se Edda XXXVII, 1937 s. 93.
- [105] Breve fra og til Hans Christian Ørsted, Anden Samling, 1870 s. 301-3, 304-5.
- [106] Samlede Digte III s. 239-40.
- [107] Nordlyset 16. okt. 1846 (nr. 83) iflg. Bulls anf. arb. s. 31 f.
- [108] Farvel til Trondhjem s. 75.
- [109] Samme sted s. 77-8; jfr. A. Øverås' anf. arb. II s. 469.
- [110] Oskar Mosfjeld: Henrik Ibsen og Skien, 1949 s. 119.
- [111] Bulls anf. arb. s. 93.
- [112] Digtninger s. 266-7; jfr. s. 444.

Trykt 5te februar 1954

I kommisjon hos F. Bruns Bokhandel
· Aktietrykkeriet i Trondhjem